

FARSOTER & SMITTSKYDD I HISTORISKA RÖDDINGE

English translation of the headline • Bengt-Göran Hansson

Bakom stengärdet och med utsikt över Östersjön ligger kolerakyrkogården i Baskemölla.

Epidemier som skördar mängder av människoliv är inget nytt. Svåra epidemier är en del av vår historia, också Röddinges.

Varje art utkämpar sin kamp mot sina mikrobiologiska fiender. Fast vi har fler mikrobiologiska vänner än fiender, myriader bakterier, svampar och virus i mag-tarmkanalen och på huden. Och virus har drivit på evolutionen. En stor del av människans arvs massa (DNA) utgörs faktiskt av mer eller mindre stora fragment av virus DNA. - Men så finns bakterier och virus som orsakar sjukdom och död. Och som snabbt kan spridas över världen som pandemier.

Alla vi som har några år på nacken har ju blivit vaccinerade mot smittkoppor. Smittkoppor räknades ofta som en barnsjukdom som återkom som utbrott ungefär

vart sjätte år. "Kopporna" var en svår plåga. Omkring 30% av de smittade avled, och nästan 300 000 människor dog av smittkoppor i Sverige under åren 1750 - 1900. Smittkoppsvaccinet, det första vaccinet någonsin, blev därför en milstolpe i medicinhistorien. I Sverige utfördes den första smittkoppsvaccinationen 1801, och redan 1816 blev det obligatoriskt att alla barn skulle vaccineras. I Röddinge föll ansvaret att utföra vaccinationerna på klockaren.

Digerdöden drabbade Europa under mitten av 1300-talet och utplånade då bortemot hälften av befolkningen. Många gårdar blev tomma på människor, ibland blev hela byar öde, och åkermark växte igen. Pestsmittan fanns där efter kvar i Europa och dök upp lite här och var ända till början av 1800-talet med ibland ganska

stora utbrott. Ett decennium in på 1700-talet slog pesten till i Sverige rejält. En tredjedel av invånarna i Stockholm, Göteborg och Malmö avled i pest. 1712 vandrade smittan runt i södra Skåne, och under sex höstveckor dog mer än 120 personer i Röddinge.

Berättelse från 27 februari 1715:

I mörkret borta i Slagarps ensamgård ligger Mäster Johan Stänkells Smed med hög feber och svår huvudvärk. Bredvid ligger hans hustru Marna Steensdotter. Hon har stora bölder i ljumskarna. Tårna på båda fötterna och nästan hela vänsterhanden är svarta, och hon har börjat hosta blod. I morgon kommer båda vara döda. Kyrkoherden Petrus Filonius präntar i Röddinge död- och begravningsbok deras namn efterföljt av "döde af Päst".

Johan och Marna blev, såvitt man vet, Sveriges sista pestoffer.

Kanhända bidrog den fasansfulla pestepidemin till att beredskapsplaner för framtida epidemi-situationer växte fram i byar som Röddinge.

Under 1800-talet drabbades Sverige av flera koleraepidemier, och i anteckningar från en sockenstämma i Röddinge 1832 uttrycktes oro för sjukdomen. Farsoten fanns då utanför landets gränser men den skulle inte drabba Sverige förrän två år senare.

En Sundhetsnämnd inrättades i Röddinge 1839, och dess främsta uppgift blev att förhindra att kolera skulle drabba bygden eller åtminstone att spridning av den fruktade sjukdomen skulle kunna begränsas. 1848 anlades en kolerakyrkogård utanför Röddinge, mellan Röddinge boställe och Engeldals gård. Dessvärre försvann spåren efter den då landsvägen byggdes om på 1930-talet. Stenarna i kyrkogårdsmuren bröts upp och användes som förstärkning vid vägbygget.

1853 valdes ledamöter till Sundhetsnämnden, tillika uppsyningsmän, och man fattade beslut om följande detaljerade åtgärder:

Inköp av koleramedikament.

Till sjukhus i Röddinge föreslogs änkan Anna Jönsdotters hus, och till sjuksköterskor änkan Bengta Nilsson och gamla pigan Elna Persdotter. Lön för varje tjänstgöringsdygn 24 skilling banco.

Till sjuk- och likbärare utsågs avskedade soldaten Quick, husmännen Ola Nilsson, Välleröd och Håkan Mårtensson samt avskedade soldaten Ström, Välleröd.

Instruktion: Sjuk-och likbärare skall bära insjuknad till sjukhus och

död i kista på vagn och i grav samt nedmylla. Arvode för bäring till sjukhus 16 sk. banco, för död till grav 32 sk. banco.

Likkörare: Åbo Henric Nilsson. Ersättning 32 sk banco.

Förutom dessa förberedelser för att ta hand om smittade och avlidna, planerades resoluta åtgärder mot smittspridning:

Vakthållning: 2 manspersoner vid byns östra ände utanför Åstrad Jönssons gård. Personer skall uttagas av varje skattskyldigt mantal. 1 för varje i nummerföljd. Vaktbyte varje dag och natt klockan 12.

Vaktskyldighet: Vaka över att ingen kringstrykande person får kvartera i byn utan så fort sig göra låter vidarebefordra dem. Om någon kommunicerar med slika personer böte han 5 riksdaler banco. Samma böter får den, som ej fullgör sin vaktjänst. Om oskicklig vakt skickas, uppdrogs åt Åstrad Jönsson att genast taga annan karl i stället och för ett helt dygn utbetala 16 sk. banco.

Den som varit i beröring med Ystad eller annan smittad ort, skall undergå karantän. Åstrad Jönssons gård utsågs till karantän.

Utanför Ystad var anvisad plats för trafikerande landsbor. Person, som varit där, skulle ge intyg, att han ej varit i staden.

Spärrning: Där kolera utbrutit, spärras. Överträdelse av spärrning böte 13 riksdaler banco.

I Ramsåsa spärrades en husmansgård, då ägaren varit i Ystad och smygledes begivit sig hem. Spärrning 5 dygn, bekostad av honom själv.

Det verkar som om Röddinge den

här gången klarade sig från att drabbas av kolera, måhända tack vare de rigorösa smittskyddsåtgärder som vidtagits, och man slapp begrava någon på kolerakyrkogården, - men det lär ha varit nära. Henry Ekelund berättade en gång följande historia: En varm sommardag reste två ynglingar från Röddinge till Lund, där de besökte ett café. I fönsterkarmen vid deras bord stod en öppen läskedrycksflaska. Då värmen plågade de båda pojkarna, drack de av flaskan medan de väntade på sin beställning. De olycksalliga gossarna insjuknade sedan med symtom som var karakteristiska för kolera, och det var nära ögat att de blivit de första och enda gästerna på Röddinge kolerakyrkogård. En klok (smittskydds-) läkare hade tagit reda på innehållet i flaskan på caféet -ett mycket starkt fluggift!

Då vi i skrivande stund befinner oss i en svårbemästrad coronavirus pandemi går tankarna till de jordnära personer i Röddinge sockenstämma som under mitten av 1800-talet fattade så kloka beslut utan att ha kunskap om vad som orsakade den fruktade och dödliga diarrésjukdomen. Men de begrep att planera för omhändertagande och vård av dem som eventuellt skulle komma att insjukna, liksom att ge instruktioner för hur avlidna skulle tas omhand. Avspärrning för resande, karantänsbestämmelser och vakt-hållning. Till och med straffsatser för brott mot de olika smittskyddsbestämmelserna var uttänkta och beslutade. Tänk om motsvarande klokskap och beslutsamhet hade rätt då covid-19 drabbade Sverige.

Även husdjuren drabbades av farsoter och mul- och klövsjuka var en sådan.

Den 17 april 1912 (två dagar efter Titanics förlisning) pågick undervisningen i folkskolan som vanligt. Men det rädde en viss förväntan. Om några minuter skulle vi gå ut på skolgården och se på solförmörkelsen genom sotade glas. Då knackar någon på dörren till skolsalen och skolläraren går för att se vem som stör under pågående lektion. Efter endast några minuter kommer han rusande in genom dörren med alla tecken till stor upprördhet. Han går fram och tillbaka några gånger, samlar sig och säger sedan:

- Det är mul- och klövsjuka på Ivarstorp.

Av oss skolbarn var det inte alla som förstod vad detta innebar, men alla hade hört talas om den svåra kreaturspesten och att gårdarna blev isolerade i månader. Efter något betänkande fick barnen från Ivarstorp tillsägelse att genast gå hem och taga böckerna med sig, så de kunde läsa hemma. Vi andra fick anteckna vad vi skulle lära oss hemma, tills vi fick bud om att skolan åter skulle börja.

När vi barn kom ner i byn kom patron Hane från Ekeröd ridande i galopp och skrek: -Hallå! Hallå! Hallå! Nu är fan lös. Solförmörkelse. Mul- och klövsjuka på Ivarstorp. Bind alla hundar. Skjut alla vildkatter! Därefter vände han hästen och försvann i galopp.

Vi skolbarn skyndade oss hem, rädda och en del gråtande. Det hade stått i tidningarna om mul- och klövsjukan. Om den ej gick att stoppa, skulle alla djuren på gårdarna självdö eller slaktas. Det skulle bli tyst på gårdarna i Skåne. Brist skulle uppstå på mjölk, smör, ost, kött och fläsk.

Förtvivlan och skräck spred sig i bygden. Handgjorda skyltar spikades upp på ladugårdsdörrarna. "Obehöriga äga ej tillträde".

På eftermiddagen kom bud att vårbruket skulle avbrytas och alla arbetsföra män komma till Ivarstorp, medförande spett och spade för att gräva stora massgraven.

När skolbarnen hade gått gick skolläraren till kyrkoherden och talade om att han stängt skolan och varför han hade gjort det. Kyrkoherden blev mycket illa berörd för att läraren ej först frågar skolrådet. En mycket upprörd ordväxling pågick en stund.

På Ivarstorp hände mycket på två dagar. Hela kreatursbesättningen sköts och grävdes ned, och i missriktad nit följde även hundar och katter med. På alla tillfartsvägar sattes bommar upp med skyltar: "MUL- OCH KLÖVSJUKA. SMITTAT OMRÅDE. FRIDLYST".

Gården var isolerad i två månader. Vid varje bom gick en vakt. Polis och fjärdingsmän skötte vakthållningen. Gårdens folk fick skriva en lista över förnödenheter som de behövde. Listan lades i en låda vid spärrbommen och vaktmannen ombesörjde att varorna fanns i lådan dagen därpå.

Då kyrkoherden ansåg att han i sin befattning som ordförande i skolrådet var ansvarig för undervisningen i skolan, sammankallade han skolrådet för beslut om bestraffning av skolläraren för egenmäktigt förfarande: för stängning av skolan utan skolrådets godkännande. Kyrkoherden mötte ett enhälligt skolråd men inte som han tänkt sig. Stämningen var nästan hysterisk. En skolrådsledamot

talade om att han lyckats få kontakt med veterinären. Denne meddelade att han på dagen efter konstaterandet hade beslutat om skolornas stängning men fått veta att så redan skett. Han uttalade sitt beröm över denna snabba handling. Samma ledamot trodde att kyrkoherden ej riktigt förstod situationen och föreslog ett erkännande och beröm av skollärares åtgärd. Han hade ju underrättat ordföranden så snart det var möjligt.

Liksom Röddinge sundhetsnämnd på 1800-talet rustade mot en koleraepidemi agerade man även nu med klokhet och dådkraft för att förhindra vidare spridning av mul- och klövsjukan.

(Den kursiva texten är hämtad från "Utdrag ur Minnesanteckningar från Röddinge av Karl N. Slagarp").

•

